

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΥ ΟΣΤΡΑΚΟΥ ΕΚ ΘΡΑΚΗΣ

Κατὰ τὰ ἔτη 1929 καὶ 1930 μετὰ τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου μου Στρατῆ Πελεκίδη ἀνεσκάψαμεν παρὰ τὴν Παραδημὴν, χωρίον ὀλίγον ἀπέχον νοτιοανατολικῶς τῆς Κομοτηνῆς, ἄλλοτε κτῆμα πλουσίου τινὸς Τούρκου, ὅθεν καὶ τὸ παλαιὸν ὄνομα Μουρχάν Τσιφλίκ, τὴν δὲ κατοικοῦμενον ὑπὸ προσφύγων ἐκ Θράκης, προϊστορικὸν τύμβον, τὸν ὅποιον εἶχον ἐπισημάνει εἰς παλαιότερα ἀνὰ τὴν Θράκην ἐρευνητικὰ ταξείδιά μου. Ἐπὶ τρία κατόπιν ἔτη εἰργάσθημεν διὰ τὴν συγκόλλησιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀγγείων καὶ τὴν τακτοποίησιν ἐν γένει καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν εὐρημάτων. Ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης προῆλθον διακόσια τεσσαράκοντα περίπου ἀγγεῖα διαφόρου μεγέθους καὶ σχημάτων. Δυστυχῶς ἡ μελέτη τῶν εὐρημάτων καθυστέρησε, ἐπελθόντος δὲ τοῦ πολέμου ἐσταμάτησε καθ' ὄλοκληρίαν. Οὕτω πλὴν βραχείας περὶ αὐτῶν ἀνακοινώσεως εἰς τὰ Πειπραγμένα τῆς Πρυτανείας τοῦ ἀειμνήστου Περικλέους Βιζουκίδου (1931 - 1932, σ. 33 - 34), γραφείσης ὑπ' ἐμοῦ, καὶ τῆς δημοσιεύσεως δύο πινάκων, περιλαμβανόντων φωτογραφίας ἀγγείων, εἰς τὸ κατὰ τὸ 1937 ἐπὶ τῆς πρυτανείας τοῦ ἀειμνήστου Νικ. Γ. Παπαδάκι δημοσιευθὲν ἐπὶ τῆ συμπληρώσει δεκαετίας ἀπὸ τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου λεύκωμα (σ. 21 καὶ 22) οὐδεμία ἄλλη σχετικὴ δημοσίευσίς ἐγένετο. Ἐπετρέψαμεν ὅμως εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ καθηγητὴν Fritz Schachermeyr, εὐρισκόμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Θ' Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, νὰ μελετήσῃ τὰ εὐρήματα, ὅστις καὶ ἔκαμε λόγον περὶ αὐτῶν εἰς τὸ ἔργον του «Die ältesten Kulturen Griechenlands, Stuttgart, 1955», σ. 132 κέ.

Οὗτος θεωρεῖ τὸν πολιτισμὸν τοῦ τύμβου τῆς Παραδημῆς παράλληλον πρὸς τὸν τῆς Vinca, ὑποστάντα ὅμως καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς βορειότερας Gumelniza, ἣτις ἐπίδρασις φθάνει καὶ μέχρι τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Λαγκαδά. Τὰ ἀγγεῖα κατ' αὐτὸν ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐστιλδωμένων (polierte), τὰ ὅποια κατὰ μὲν τὸ ἄνω μέρος φέρουν χρῶμα μέλαν ἀποστίλθον, πρὸς δὲ τὴν βᾶσιν ἐστιλδωμένον ἐπίσης ἐρυθρὸν ἢ φαιὸν (black topped).

Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν εὐρέθη καὶ μικρὸν ὄστρακον, φέρον σαφῶς κεχαραγμένα ἐκ τῶν ὑστέρων πέντε χαράγματα, τὰ ὅποια εἶναι ἀναμφισβητήτως γράμματα. Περὶ αὐτῶν ἔγραψα εἰς τὸ ἐν

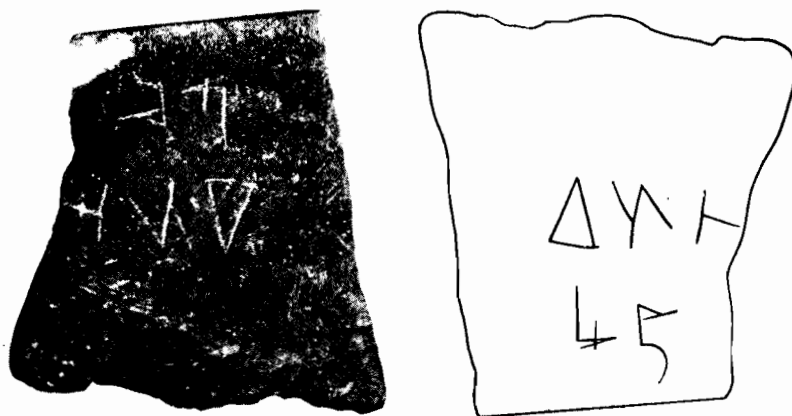
τοῖς Πεπραγμένοις Βιζουκίδου σημείωμα τὰ ἐξῆς: «Εὐρέθησαν δὲ πλὴν ἄλλων καὶ χαράγματα ἐπὶ δοτράκου, ἅτινα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι γράμματα κρητικά, δίδοντα ἡμῖν ὁπωσδήποτε ἔρεισμα διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν ἀνήκει ὁ τύμβος». Ἐκτοτε δὲν ἠσχολήθην περὶ αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὄλη δημοσίευσίς τῶν εὐρημάτων εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ βραδύνη ἀκόμη, νομίζω ὅτι δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ κρατῶ ἀδημοσίευτον τὸ εὐρημα ἐπὶ μακρότερον, κατόπιν μάλιστα τῶν γενομένων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσπαθειῶν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν κρητικῶν, πυλιακῶν καὶ μυκηναϊκῶν γραμμάτων, ἀδιάφορον ἂν δὲν δύναμαι νὰ συνεισφέρω τι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ὁποῖαν ἀφήνω εἰς τοὺς εἰδικῶς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένους.

Τὸ δοτρακον ἔχει μῆκος 0,053. Προέρχεται ἐκ τοῦ χεῖλους ἀγγείου, τὸ ὁποῖον, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν καμπυλότητα τοῦ δοτράκου, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη διάμετρον περίπου 0,37. Πρόκειται δηλ. περὶ ἀγγείου μὲ εὐρὺ στόμιον καὶ ἄρκετὰ μεγάλο. Τὸ ἀγγεῖον εἶναι χειροποίητον, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐστιλθωμένων μελανῶν (schwarzpolierte) κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ ἐσωτερικὴ ἔχει χρῶμα φαῖόν, κατὰ μὲν τὸ χεῖλος εἰς ταινίαν πλάτους 0,02 βαθύτερον, κατωτέρω δ' ἀνοικτότερον. Τὸ δοτρακον εὐρέθη εἰς τὸ δεύτερον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας στρώμα, εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων. Σημειωτέον ὅτι ἡ ὄλη ἐπίχωσις, ὕψους τεσσάρων καὶ ἡμίσεος περίπου μέτρων, ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων στρωμάτων, ὧν ἕκαστον ἔχει πάχος ἑνὸς περίπου μέτρου. Τὰ στρώματα ἦσαν εὐδιάκριτα ἐκ τῶν εἰς διάφορα βάθη εὐρεθεισῶν ἐστιῶν, μετὰ τῶν παρακειμένων συνήθως εἰς αὐτάς βόθρων. Τὸ πρῶτον καὶ ἀνώτατον στρώμα, εἰς βάθος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου μέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ἐκαλύπτετο ὑπὸ στρώματος κεραμοποιηθεισῶν ἐκ πυρκαϊᾶς δορώσεων, κάτωθι τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἄρκετὰ μεγάλα εὐρύστομα ἀγγεῖα εἰς τὴν θέσιν των, περιέχοντα λείψανα κεκαυμένων σπόρων, τῶν ὁποίων τὸ ποῖον δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξακριβωθῇ. Ὅλα τὰ στρώματα, ὡς καὶ τὰ εὐρεθέντα ἀγγεῖα, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, δὲν παρουσιάζουν διαφορὰς ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον πολιτισμοῦ.

Τὰ γράμματα εἶναι πέντε εἰς δύο σειράς. Τῆς πρώτης σειρᾶς ἀσφαλῶς ἐξ ἀρχῆς ἦσαν δύο, διότι καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὑπάρχει χώρος καὶ διὰ τρίτον. Τῆς δευτέρας ὅμως σειρᾶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐσυνεχίζοντο πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ πέραν τοῦ σημείου τῆς θραύσεως τοῦ δοτράκου. Εἰς τὸ ἐν τοῖς Πεπραγμένοις Βιζουκίδου σημείωμα ἐξαρχηρῶς τὰ γράμματα ὡς κρητικά. Ὁ χαρακτηρισμὸς μετὰ τὰς γενομένας ἔκτοτε ἐργασίας, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἐκ Πύλου πινακίδων, ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής. Ἐξήτασα τὰ γράμματα ἐκ νέου ἐν συγκρίσει

πρὸς τὰ μέχρι σήμερον δημοσιευθέντα, κατέληξα δὲ εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις. Πιθανῶς ὁ γράψας τὰ γράμματα ἔγραψεν αὐτὰ οὐχὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἔπως ἦτο φυσικόν, ἀλλ' ἀντιστρόφως ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, πράγμα ὄχι πολὺ παράδοξον, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πλήρους ἐστημένου ἀγγείου. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην ὡς πρώτη σειρά πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ δευτέρα τοῦ ἀγγείου, ἢ φέρουσα τὰ περισσότερα γράμματα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου τὸ σχεδιάσμα τοῦ ὄστράκου ἐτυπώθη ἀντιστρόφως πρὸς τὴν φωτογραφίαν αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον πρὸς τὰ ἀριστερὰ γράμμα, ὅμοιον πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κεφαλαῖον Δ, εὑρίσκεται εἰς ἐπιγραφὰς κρητικὰς, πυλιακὰς τῆς γραμμ-

μικῆς γραφῆς Β (linear B) καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ¹. Τὸ δεξιότερον τοῦ Δ στοιχείον, τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζει Υ μετὰ προσθέτου κεραίας ἢ Ν ἀντίστροφον, δὲν εὑρίσκω οὔτε μεταξὺ τῶν κρητικῶν οὔτε μεταξὺ τῶν πυλιακῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ μεταξὺ τῶν φοινικικῶν καὶ τῶν ἄλλων σημιτικῶν. Ὁμοιότητά τινα παρουσιάζει πρὸς τὸ παρὰ Evans (σ. 166. P 81α), τὸ χαρακτηρισζόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἄροτρον. Τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον δεξιὰ εὑρίσκεται μεταξὺ καὶ τῶν κρητικῶν καὶ τῶν πυλιακῶν γραμμάτων².

Τὸ πρῶτον ἀριστερὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ ὑπενθυμίζει τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 τοῦ παρὰ Ventris πίνακος, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰκονίζεται ἀντι-

¹ H. Jensen, Geschichte der Schrift. Hannover 1925, σ. 69. Πρὸς καὶ A. Evans, *Scripta Minoa*, τ. 1, σ. 114.

² Βλ. τὸν παρὰ M. Ventris - J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*. Cambridge 1956, σ. 41, πίνακα ἀρ. 1.

στρόφως, καὶ ἐν γένει τὴν παράστασιν ἀρότρου. Τέλος τὸ δεύτερον τῆς αὐτῆς σειρᾶς, τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὸν ἀριθμὸν 5, ὑπενθυμίζει τὸ ὑπ' ἀρ. 11 τοῦ αὐτοῦ πίνακος. Διαφέρει μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἐν τῷ πίνακι στερεῖται τοῦ ἄνωθεν τῆς ὀριζοντίου γραμμῆς μικροῦ τριγώνου.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐγίναν μετὰ πρόχειρον ἐρευνᾶν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως, ἀφήνεται δ' εἰς τοὺς εἰδικοὺς νὰ ἐξετάσουν τὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς προκύπτοντα προβλήματα. Ἐν μόνον ἤθελον νὰ παρατηρήσω. Δεδομένου ὅτι τὸ ἀγγεῖον καὶ νεολιθικὸν εἶναι καὶ εἰς νεολιθικὸν στρῶμα εὐρέθη, ποῦ καὶ πότε ἐχαράχθη ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή; Δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ χάραγμα ἐγένετο ἐπιτοπίως, διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤδη οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι τοῦ συνοικισμοῦ ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν γραμμάτων, πρᾶγμα ἀπίθανον. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἀγγεῖον εἰσῆχθη ἔξωθεν. Ἀλλὰ πόθεν καὶ πότε; Τὰ γράμματα μᾶς φέρουν πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καὶ δὴ πρὸς τὴν Κρήτην, ὅπου δὲν λείπουν παρομοίου ποιοῦ ἀγγεῖα. Τότε ὅμως γεννᾶται πρόβλημα χρονολογικὸν καὶ διὰ τὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν συνοικισμὸν. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος ἀφήνεται εἰς τοὺς εἰδικωτέρους.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ